

NEŞET ERTAŞ TÜRKÜLERİNDE ALGI VE YAŞAYIŞ BAKIMINDAN DİN

Religion in Terms of Perception and Way of Living in Neşet Ertaş's Folk Songs

Zeynep ÖZCAN

Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri
Anabilim Dalı, Karabük, Türkiye.
*Assoc. Prof., Karabük University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies,
Religious Studies, Karabük, Turkey.*
zeynepozcan@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0160-6955.

Enes ÖZKAN

Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı, Karabük, Türkiye.
Presidency of the Republic of Türkiye Presidency of Religious Affairs, Karabük, Turkey.
enesozkan1967@gmail.com.tr, ORCID: 0009-0003-8797-4165.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 30 Eylül / September 2023
Kabul Tarihi / Accepted: 13 Aralık / December 2023
Yayın Tarihi / Published: 31 Aralık / December 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December 2023
Cilt / Volume: 24 Sayfa / Pages: 261-296

Atıf / Citation: Özcan, Zeynep - Özkan, Enes. "Neşet Ertaş Türkülerinde Algı ve Yaşayış Bakımından Din [Religion in Terms of Perception and Way of Living in Neşet Ertaş's Folk Songs]". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]-Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER]* 24 (Aralık / December 2023): 261-296

<https://doi.org/10.51553/bozifder.1368963>

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Zeynep ÖZCAN, Enes ÖZKAN**).

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

NEŞET ERTAŞ TÜRKÜLERİNDE ALGI VE YAŞAYIŞ BAKIMINDAN DİN¹

Öz

Bu araştırma, Anadolu topraklarında büyük bir hayran kitesine sahip olan halk ozanı Neşet Ertaş'ın hayatından ve eserlerinden hareketle onun din algısının ortaya konulmasını amaçlamıştır. Nitel bir yaklaşımla ele alınan araştırmada dokümantasyon tekniği ile elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmanın en önemli bulgularından biri Ertaş'ın genel olarak din ile pozitif, derin ve çok yönlü bir ilişki içerisinde olduğunun tespit edilmiş olmasıdır. Ozanın inanç konularına ilişkin söylemlerinden ve eserlerinden yola çıkılarak onun bu konulardaki görüşlerinin kitabi bilgidan ziyade kendi dünya görüşü ve tecrübesine dayandığı söylenebilir. Bu nedenle zaman zaman heterodoksi bir içerik dikkat çekmektedir. Neşet Ertaş'ın eserlerinde ve söylemlerinde, dinî öğelere yoğun vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bulgudan hareketle Ertaş'ın dinî duygu aktarımı konusunda çok önemli bir misyonu yerine getirdiği söylenebilir. Sonuç olarak Neşet Ertaş'ın, inancının temeline Allah'ı, ibadetinin temeline kendinde olanı infak etmeyi ve inancının üzerine inşa ettiği ahlakının temeline ise sevgi, saygı, vefa, adalet gibi değerleri yerleştirdiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Din, Halk Müziği, Ozan, Abdallık, Neşet Ertaş.

Abstract

This research aims to reveal the perception of religion of folk poet Neşet Ertaş, who has a large fan base in Anatolia, based on his life and works. In the research, which was handled with a qualitative approach, the data obtained with the documentation technique were subjected to content analysis. One of the most important findings of the research is that Ertaş has a positive, deep and multifaceted relationship with religion in general. Based on the poet's discourses on faith issues and his works, it can be said that his views on these issues are based on his own worldview and experience rather than the reading. Therefore, from time to time, a heterodox content draws attention. There is an intense emphasis on religious elements in Neşet Ertaş's works and discourses. Based on this finding, it can be said that Ertaş fulfils a very important mission in transferring the religious emotion. As a result, it is possible to say that Neşet Ertaş placed Allah as the basis of his faith, giving what he has as the basis of his worship, and values such as love, respect, fidelity and justice as the basis of the morality that he built on his belief.

Keywords: Religious Psychology, Religion, Folksong, Bard, Abdalism, Neşet Ertaş.

Giriş

Din aktarımı konusunda ön plana çıkan birtakım kaynaklar vardır. Bu kaynakların başında ise hiç şüphesiz ki müzik gelmektedir. Zira gerek melodik gerekse ezgisel yönden insanlığın başlangıcından bu yana hep var olan müziğin, dinî duygu ve değer aktarımında etkili bir unsur olduğu bilinmektedir. Özellikle dinî mesajlarını türküler yoluyla dile

¹ Bu makale *Neşet Ertaş Türkülerinde Algı ve Yaşayış Bakımından Din ve Değerler* isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

getiren Anadolu halk ozanlarının bu konudaki gücü inkâr edilemez. Bu ozanların başında gelen Neşet Ertaş'ın eserleri, her dönem kitleleri etkilemesi bakımından tüm yönleriyle incelenmeye değerdir. Bu nedenle bu çalışmada, Türk Halk Müziğinin ve Abdallık geleneğinin en büyük temsilcilerinden biri olan Neşet Ertaş'ın türkülerinde ön plana çıkan dinî unsurlar konu edinilmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı Neşet Ertaş'ın inanç, ibadet, yaratılış, dünya, ölüm, kader, cennet ve cehennem vb. dinî konular hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktır. Bütün bunlardan hareketle Neşet Ertaş gibi halka ve tarihe mal olmuş ve ortaya koyduğu özgün eserler ve benimsediği dinî-ahlaki tutum ile toplumun gönlünde yer etmiş bir ozanı daha yakından tanımaya imkân vermesi bakımından bu çalışma önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmada, Neşet Ertaş'ın inanç ve ibadet noktasındaki görüşlerinin ne olduğu ve onun, eserlerinde özellikle hangi dinî unsurları ön plana çıkarttığı sorusunun cevabı aranmıştır. Yapılan literatür taramasında ozanın farklı yönleriyle çalışmalara konu yapıldığı, ancak dinî unsurlar bakımından incelemeye tabi tutulmadığı anlaşılmaktadır.² Çalışmanın bu yönüyle de özgün olduğu söylenebilir.

Nitel bir yaklaşımla ele alınan çalışmada dokümantasyon tekniği ile elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada sözleri Neşet Ertaş'a ait 256 türkü incelenmiş ve bu türkülerin 56'sında dinî unsurların ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bazı türkülerde hem din hem de değer unsurlarının yer aldığı görülmüştür. Bu türkü sözlerine Erol Parlak'ın *Garip Bülbül Neşet Ertaş*³ isimli kitabının ikinci cildinden ulaşılmıştır. Ertaş'ın kendisine ait türkü sözleri psikolojik bir yaklaşımla

² Seyit Yöre, "Kırşehir Yöresi Halk Müziği Kültürünün Kodları ve Temsiliyeti", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 9/1 (2012), 563-584; Hakkı Aktaş - Eylem Şimşek, "Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Analizi", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı* 208 (2014), 449-480; Mustafa Tanç, "Dil-Kültür Bağlamında Neşet Ertaş Türküleri", *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, haz. Salahaddin Bekki (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013); Ahmet Özhan Sucu, "Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kamil Modeli ve Geleneksel Değerler", *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, haz. Salahaddin Bekki (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013); Ayfer Şahin, "Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi", *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi* 6/1 (2022), 1-15.

³ Erol Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş: Hayatı-Sanatı-Eserleri* (İzmir: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2019).

tahlil edilirken “dinî esaslara dayalı psikolojik açıklamalar”⁴ yapılmış ve dinî duygu, düşünce, tutum ve davranışlar bu minvalde anlaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

1. Neşet Ertaş’ta Dinî Anlayış

1.1. Allah İnancı ve Tasavvuru

Bir sanatçının dinî anlayışı hakkında fikir sahibi olmanın yollarından biri de eserlerini incelemektir. Neşet Ertaş’ın da gerek verdiği demeçlerde gerekse türkülerinde özellikle Allah inancı ve tasavvuru başta olmak üzere dinî anlayışına dair önemli ipuçlarına rastlamak mümkündür. Neşet Ertaş’ın maneviyatına yön veren en önemli unsur Allah inancıdır. Allah’ın varlığı, birliği ve kâinatın tek hâkimi olduğu inancını benimsediği hissedilen Ertaş; bunu gerek söyleşilerinde gerek şiirlerinde her fırsatta dile getirmiştir. Yaratıcıyı ifade ederken Tanrı sözcüğü yerine çoğunlukla “Allah”, “Hakk” bazen de “Mevla” ifadesini kullanan Ertaş, sanatının kaynağını da Hakk aşkına dayandırır:

*Tüm canların Hakk olduğun bilmese
Hakk’ın aşkı yüreğine dolmasa
O güzel cemale âşık olmasa
Kul Garib’im bu sazımı çalmazdı.*⁵

Ertaş, benliğinde var olan Allah inancını, kendini bilme anlayışı içerisinde özgün bir yoruma kavuşturmuştur. Anadolu Alevî-Bektaşî anlayışının temelini teşkil eden yaratılmışlar olarak canlı cansız tüm varlıkları “Hakk”ın bir parçası ve “Hakk”tan gelip “Hakk”a gittiğine dayanan Vahdet-i Vücûd (insan-Tanrı birliği), Vahdet-i Mevcûd (insan-Tanrı-doğa birliği) ve Devriye (ruhun ölümden sonra yeniden can bularak dirileceği) inancı, Neşet Ertaş’ta da aynı şekilde anlam bulur. Ona göre elin tutup gözün gördüğü her şey Hakk’tır ve aslı topraktır. Ertaş’a göre Hakk birdir ve her yeredir.⁶ O, bu inancını türküsünde şöyle dillendirir:

⁴ Kerim Yavuz, “Din Psikolojisinde Metod Meselesi ve Yeni Gelişmeler”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1986), 153-185.

⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/227.

⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/19.

*O Hakk gökte, güneş yerde yâr olmuş
Şüphesiz ki her canlıda var olmuş
Neden kimse bilmez; çünkü sır olmuş
İrenk ayrı ayrı, dil ayrı ayrı.⁷*

Neşet Ertaş'ın Allah inancındaki bir başka dikkat çeken husus ise Allah'ın büyüklüğü ile ilgilidir. Konserlerinde kendisine gösterilen sevgi seline, “Geldiğiniz yollarda yüzüm var. Ayaklarınızın türabı, gönüllerinizin hizmetçisi, dertlerinizin ortakçısıyım” diyerek mütevazı bir yaklaşım sergileyen Ertaş; “Büyüksün Babaa!..” diye bağırarlara her seferinde, “Hâşâ! Büyük Allah” şeklinde karşılık vererek Allah'ın zihnindeki büyüklüğünü dile dökmüştür. “Üstat” sözüne “Usta Allah'tır” diyerek karşı çıkmıştır. Allah'ı bir sevgi kaynağı olarak gören Ertaş; Yunus'un “Yaradan'dan ötürü” diye gerekçelendirdiği bu duyguyu, o kendi diliyle “Allah sevmediğini yaratmaz” şeklinde ifade etmiştir.⁸ Allah'ın bütün insanları sevdiğini, eşit yarattığını vurgulayan Ertaş, ayrılıkların ve ikiliklerin kişilerden kaynaklandığını ustalıkla ifade etmiştir. O, bu durumu bir türküsünde şöyle dile getirir:

*Bir yaratmış Allah tüm insanları
Ayrılık insanın sözünden olur
Ayrı görme gel şu insanoğlunu
Her niyet kişinin özünden olur.⁹*

Allah'ı sevginin ve merhametin kaynağı olarak gören Ertaş'ın; yarattıklarını seven, onları bağışlayan olumlu bir Allah algısı olduğu söylenebilir. Bunu “Helal Et Hakkını” isimli türküsünün bir bölümünde görmek mümkündür:

*Ben de bir garibim gözümde yaşlar
Cahildim başıma geldi bu işler
Kul kusur işler Sultan bağışlar
Helal et hakkım canım helal et.¹⁰*

⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/238.

⁸ Bayram Bilge Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2021), 10.

⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/189.

¹⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/180.

Ertaş'ın Allah ile bağının son derece kuvvetli olduğu söylenebilir. O, Allah'tan başka hiç kimseye minnet edilmemesi gerektiği inancındadır. Ona göre; Allah ile kul arasına kimse giremez. İradesi elinde olan insan da bunun şuurunda olarak Allah'tan başka hiçbir kişi ve kudrete (imam, hoca, dede, şeyh, tekke, türbe, yatır... vb.) minnet etmemelidir.¹¹ Bu anlayış onda şöyle dizeleşmiştir:

*Temizlenmiş ruhu ak olmuş iken,
Allah'ın katında pak olmuş iken,
Ruh can ile can Hak olmuş iken,
Neden başkasına minnette insan.¹²*

Allah'ı tek hâkim güç olarak gören Ertaş,¹³ “Ey Garip Gönüllüm Kara Kaderlim” isimli türküsünde, adeta Allah'ı tanıtmaktadır:

*Ben de bir Garib'im kuluyum Hakk'ın
Seyreder âlemi o bize yakın
O ölmez, yitmezi unutmaya sakın
Umudunu kesip kesip ağlama.¹⁴*

Yukarıdaki mısralardan da anlaşıldığı üzere Neşet Ertaş'ın Allah tasavvurunun genel olarak olumlu olduğunu söylemek mümkündür. Zira onun zihninde Allah vardır, birdir ve her şeye gücü yetendir. O, insandır; insan O'ndadır. Mevla'ya her konuda ihtiyaç duyan ve dünyada O'nu bulmayı amaçlayan Ertaş; Mevla'yı bulanın kendi özünü bulacağını ifade ederek, insanın Allah ile bütünleşebileceğini düşünmüştür. Neşet Ertaş'ın Allah inancı ve tasavvurunun büyük bir kısmına Alevîlik-Bektaşîlik-Abdallık üçlemesinin kaynaklık ettiği görülmektedir. Bunun dışında engin gönül ile Hakk'a niyazı öğrendiği babası Muharrem Ertaş'ın da bu tasavvurun şekillenmesinde etkisi olduğu söylenebilir. Ertaş'ın türkülerinde en sık kullanılan kelimeler listesinde “Hakk” ve “Allah” kelimelerinin ilk beşte yer alması (184 kez) onun Allah ile bağını kanıtlar niteliktedir.¹⁵ Allah'a ilişkin düşüncelerini söy-

¹¹ Musa Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, haz. Salahaddin Bekki (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 2/651.

¹² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/218.

¹³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/202.

¹⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/205.

¹⁵ Dursun Şahin, “Nurettin Topçu'nun Hareket Felsefesi ve Neşet Ertaş Türkülerinde Söz Varlığı”,

leşilerine de yansıtan Ertaş,¹⁶ Allah'ın yaratma ve hükmetmede kusursuz bir varlık olduğuna inanmaktadır.

1.2. Peygamber Anlayışı

Neşet Ertaş'ın şiirlerine ve hayatına bakıldığında belki de hakkında en az bilgi sahibi olunacak konulardan biri onun peygamber anlayışıdır. Ertaş'ın peygamber vurgusuna ilk olarak “Bilebilseydi” isimli türküsünde rastlanmaktadır. Nitekim Hz. Âdem kıssasına atıf yaptığı türküsünde o şöyle söylemektedir:

*Hayvanlar yabanda sürüsüyüen
Geçinemez biri birisiyinen
İnsan cennetinin hurisiyinen
Sevişseydi Hak yabana salmazdı.¹⁷*

Ertaş'ın bu dizeleri peygamber anlayışını tam olarak yansıtmaya da onun, türkülerinde peygamber kıssalarına değindiğinin ve peygamberlerin kıssalarını konu edindiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca türkünün dörtlüğünün ilk iki dizesi ile son iki dizesi kolektif düşünüldüğünde Ertaş'ın, insanın cennetten çıkarılmasının onun için bir ceza olduğu görüşünde olduğu anlaşılabilir. Ertaş'ın diğer eserleri dikkate alındığında özellikle Eyüp peygamber ile Yunus peygamberin kıssaları üzerinde durduğu görülmektedir.¹⁸ Bu peygamberlerin kıssalarını tasavvufi bir bakış açısı ile yorumlayan ozan, kendi dertlerini bu peygamberlerin durumu ile özdeşleştirerek şiirlerinde zengin bir anlam dünyası meydana getirmiştir. Aşağıdaki dizeler buna örnek olarak gösterilebilir.

*Gizli yarelerim Eyüp misali
Şu benim sevdiğim kayıp misali*

TEFM 2019 Bildiri Tam Metinler Kitabı (b.y.: y.y., 2019), 142.

¹⁶ Yunus Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi Denemeler ve Söyleşiler* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2021), 112; Muammer Yılmaz, *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'ın Gömül Dünyası* (Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2017), 84; Adem Balkaya, “Neşet Ertaş'ta Hayatın Bilgisi”, *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, haz. Salahaddin Bekki (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 1/125.

¹⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/227.

¹⁸ Türker Eroğlu - Nagihan Çetin, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinin Halkbilimsel Açından İncelemesi”, *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, haz. Salahaddin Bekki (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 1/398-399.

*Deryanın içinde Yunus misali
Derdin deryasına dalan ben oldum.*¹⁹

Ertaş'ın bu konuda yazılmış “Aşkın Beni Del' Eyledi”, “Gine mi Gur-bete Düştü Yolumuz”, “Dostlara Selamı Saldıktan Keri” ve “Hele Bakın Şu Feleğin İşine” isimli türkülerinde de yine Eyüp (a.s.), Yunus (a.s.) gibi peygamberlerin isimlerinin geçtiğini görmek mümkündür.²⁰ Bu türkülerde peygamberlerin yanı sıra Leyla ile Mecnun, Kerem ile Ash, Ferhat ile Şirin, Nesimi ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) torunlarından olan Hz. Hüseyin (r.a.) gibi tarihe mal olmuş karakterlerin de isimlerinin geçtiği görülmektedir. Ertaş söz konusu türkülerde temsil edilen karakterleri ilahî aşk, beşerî aşk, sevgi ve muhabbet bağlamında konu edinmiştir.

Bektaşîliğin kendisi için ifade ettiği anlamı anlattığı bir söyleşide Neşet Ertaş, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) ve amcasının oğlu Hz. Ali (r.a.) hakkında şu sözleri dile getirmiştir:

“Hz. Ali ile Hz. Muhammed zamanında tarikat dedikleri bir yol kurmuşlar. Bu da ana haklarının eşit olduğunu ta o zaman okeylemişler. Bir meclise bütün erkekler gelirmiş. demişler ki, ‘Herkes kendi eşiyile beraber gelecek.’ demişler. Tarikatın kuruluşunun temeli budur. Eşiyile beraber gelecek deyince, bunun adı nedir tarikat, bu da Ali'nin evinde başlamış. Nerede bu tarikatın kuruluşu, Ali'nin evinde. Ekseriyet karısıyla beraber gelmek istememiş oraya. Ekseriyet dışarıda kalınca, iki emmi uşağı fikirleşmişler: Ne olacak bu insanların yönetilmesi? Nasıl olacak? Bu yönetim kılıç devri. Bunları bir yönetmek lazım. Bir yönetmek nasıl olacaksa o şekilde. Bunları düşünmüşler. Ben öbür tarafa değil de tarikat yönünde, bu ana hatlar üzerinde durayım. Ana haklarını tarikatta o zamandan eşit kılmış. Ama ekseriyet dışarıda kalmış, Bunun adı nedir? Tarikattır. Tarikatı kuran kimdir? Ali'dir. Bu defa Muhammed şeriatı düşünmüş, insanları yönetmek için. Oraya geçmeyim. Biz Hz. Ali'den bu yana tarikat çocuklarıyız, Bektaşiler olarak.”²¹

Aktarılan bu ifadeler Ertaş'ın dinî bilgisinin kitabî olmaktan çok ku-

¹⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/270.

²⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/174, 211, 202, 224.

²¹ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 100-101.

laktan dolma bilgilere dayandığına dair ipucu vermektedir. Nitekim resmî ve gayr-i resmî bir şekilde din eğitimi almadığı anlaşılan Ertaş'ın sözlü kültürden etkilenecek dinî bilgi alanını inşa ettiği söylenebilir.

1.3. Melek İnancı

Neşet Ertaş'ın türkülerinde melek inancına ilişkin bilgilerin peygamber inancına nispeten daha geniş yer aldığı söylenebilir. Ertaş'ın türkülerinde melek motifinin özellikle de ölüm meleği olan Azrail'in sık sık geçtiği görülmektedir. Bunda Bektaşî kültürünün etkili olduğu düşünülse de hayatı yoksulluk ve çile ile geçmiş, Abdal olduğu için her ortamdan dışlanmış ve garipliği benimsemiş bir ozanın şiirlerinde ölüm ile özdeşleşen Azrail'in sık geçmesi sürpriz değildir.

Onun özellikle sevdasına seslenirken Azrail'e gönderme yapması dikkat çekicidir. Azrail'in yaptığı işi sevdiğinin yapması ile kıyaslayan ozan, bu durumu sevdiğine bir sitem aracı olarak kullanmaktadır. "Açma Zülüflerin" isimli türküsünde o bu durumu şöyle dillendirir:

Sallama saçların sen de bulursun

Ezrail misali canım alırsın

Etme bu cefayı kanlım olursun

*Bu kul senin kulun değil mi?*²²

"Hay Çekip de Gülme Ey Gafil İnsan" adlı türküsünün muhtelif yerlerinde ölümden kaçışın ve Azrail'den kurtuluşun olmadığını çok çarpıcı bir biçimde dile getirir:

Bir gün olur götürürler seni evinden

Koyma Hakk'ın kelamın dilinden

Kurtuluş mu var Azrail'in elinden

*Korkarım Garib'im sen kurtulaman.*²³

Neşet Ertaş'ın melek inancını yansıtan türkülerinde sadece Azrail değil diğer meleklerle de atıf yaptığı görülür. Örneğin, "Gönül Bir Noktaya Bağlandı Şükür" türküsü, Ertaş'ın dört büyük meleği andığı bir türküdür. Türkünün ilgili dörtlüğü şöyledir:

²² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/165, 269.

²³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/223.

*Hak buyurdu Cebrail'e bir kelam
Mikail vasıta yazıyor kalem
Azrail dünyaya koydu bir alem
İsrafil'in bağı nardan sayılır.²⁴*

Neşet Ertaş'ın zihnindeki melek profilinin en önemli özelliği günahsız olmasıdır. Ona göre günahsız insanlar da bir melektir. Bu dünyada can yakmak, kalp kırmak gibi diğer insanlara zarar verecek davranışlar insanın fitratında olmayan davranışlardır. Öz itibarıyla meleklerle eşdeğerde yaratılmış olan “insan” zamanla birtakım kötü hasletler kazanmaktadır.²⁵ Öte yandan günahı dökülen insanlar da melekleşmiştir. Sazına dört elle sarılan ve çalarken kendinden geçtiğini ifade eden Ertaş için çalıp-söyleme başlı başına bir olgudur. Nitekim kendi ifadesi ile türkü söyleme, ruhun kemlikten arınarak melekleşmesidir.²⁶ Bu ifade pozitif psikolojideki akış hâlini hatırlatmaktadır. Nitekim akış deneyimi, yapılan bir aktiviteye insanın kendini unutacak derecede kapılmasını ifade eder.²⁷ Ertaş'ın konserlerinde ve söyleşilerinde sık sık bu ruh hâline büründüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

1.4. Kutsal Kitap Anlayışı

Neşet Ertaş'ın türküleri incelendiğinde kutsal kitap anlayışına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Her ne kadar bazı kişiler tarafından “Cahildim Dünyanın Rengine Kandım” türküsünün sözleri Kur'an ayetleri bağlamında yorumlansa da²⁸ öznelliğe dayandığından Ertaş'ın bu dizeyi Kur'an bağlamında kaleme aldığı söylenmesi zordur. Ertaş'ın her anlamda beslendiği kaynak olan Bektaşilikte saza “Telli Kur'an” denmiş olsa da²⁹ bu durumun da aynı şekilde Ertaş'ın kutsal kitap anlayışıyla ilişkilendirilmesi zorlama bir yorum olacaktır. Dola-

²⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/280.

²⁵ Ahmet Özhan Sucu, “Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kamil Modeli ve Geleneksel Değerler”, 2/835.

²⁶ Erol Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha: Neşet Ertaş”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 61 (2012), 309.

²⁷ Elif Çimşir, “Akış”, *Pozitif Psikoloji*, ed. Sefa Bulut (Ankara: Nobel Yayınları, 2020), 78.

²⁸ A. Ali Ural, “Saz ve Orkestra”, *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş'a Armağan*, ed. Fahri Tuna (İstanbul: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2014), 86-88.

²⁹ Sinan Yağmur, *Aşkın Son Ozamı Neşet Ertaş* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2021), 100.

yısıyla ne Neşet Ertaş'ın türkülerinde ne de söyleşilerinde kutsal kitap anlayışına dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

1.5. Kader-Felek Algısı

Neşet Ertaş'ın türkülerinin ana temalarından biri de felek, baht ve kötü kaderdir.³⁰ Onun en çok atıfta bulunduğu hususların başında kader-felek gelmektedir. Eserlerinden yola çıkılarak Ertaş'ın kader-feleğe yaklaşımının olumsuz olduğu söylenebilir. Neşet Ertaş felek, baht ya da kaderi mutsuzluğun sebebi olarak nitelendirmektedir. Neşet Ertaş “felek” kavramını insanoğlu, dünya ve onun kötülükleri olarak düşünmektedir. Ozanın, feleğin insanoğlu ve dünya olduğuna ilişkin anlayışa sahip olması, kaderci bir anlayışın aksine kaderciliği dolaylı olarak eleştirdiğini gösterir.³¹ Ertaş kadere inanmadığını çünkü kaderin teslimiyet olduğunu savunur. Fakat hayatının her safhasındaki olumsuz ve aciz kaldığı durumları da kader bağlamında değerlendirir. “Hoyrat-ı Âlemde” türküsü onun kader ve felek anlayışına dair en güzel örneklerdendir. Bu türküde Neşet Ertaş kader ile feleği aynı kefeye koymuş ve feleğin dünyada yüzünü güldürmediğini, muradını aldırmadığını ve sürekli bir yük teşkil ettiğini dile getirmiştir. Türkü şöyledir:

*Garibim dünyada gülmedi yüzüm
Kahretti ağladı her iki gözüm
Kadere talihe feleğe sözüm
Ölmeden kefenim diktirdi bana.³²*

Ozanın, “Ey Garip Gönüllüm Kara Kaderlim” türküsünde ilk başlarda kaderi ve feleği eleştirdikten sonra türkünün son kısımlarında Allah'ın sıfatlarını sıralaması, onun kader-feleği yaratıcıdan ayrı bir unsur olarak algıladığını gösterir. Türkünün her nakaratının sonunda “Feleğe gönül bağlama” dedikten sonra Yaratana ile alakalı, “O ölmez yitmez unutmama sakın, umudunu kesip kesip ağlama” demesi umut bağlanacak, iyilik

³⁰ Hakkı Aktaş - Eylem Şimşek, “Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi: Bozkırda Bir Garip Neşet Ertaş Türküleri Örneği”, *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, haz. Salahaddin Bekki (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 12-13.

³¹ Aktaş - Şimşek, “Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi”, 22.

³² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/225.

beklenecek tek şeyin kader-felek değil Yaratan olması gerektiği mesajını içermektedir. Söz konusu türkünün sözleri şu şekildedir:

*Ağlama anam ağlama
Yüreğimi dağlama
Ben de çektim felekten
Feleğe gönül bağlama.*³³

Aynı şekilde babasının Leyla ile evliliğine karşı çıkması ve Leyla'ya aslı bozuk demesi üzerine “Aslı Bozuk Deme” türküsünü kaleme alan Ertaş, ayrıldığı eşi ile durumunu açıklarken yine kötü olan felek ile iyi olan Allah arasındaki belirgin çizgiyi net bir şekilde ortaya koymuştur. Türkünün ilgili kısmı şu şekildedir:

*Yazımızı felek yazdı Mevla'dan değil...
Her hata suç günah benden Leyla'dan değil...
Senin dediklerin a dost evladan değil...
Aslı bozuk deme gel şu insana.*³⁴

Başına gelen türlü halleri kadere dayandıran ozanın kaderle açıkladığı bir diğer durum ise yârdan ayrılmadır. Eşi Leyla Ertaş'tan ayrıldıktan sonra kaleme aldığı “Yazımı Kışa Çevirdin” türküsü, bu duruma örnek teşkil etmektedir:

*Yârdan ayrı kalmak ölüm
Söyle, ne olacak halim?
Böyle kader, böyle zulüm
Gelir garip başa, Leyla'm.*³⁵

Şair, ayrılığın zulüm olduğunu ve yalnızca gariplerin başına gelecek bir kader olduğunu vurgulamaktadır.³⁶

Ertaş için felek, Allah tarafından bize sınanmamız ve arınmamız amacıyla musallat edilen bir varlıktır. Dolayısıyla başımıza gelen her kötü şey ondan kaynaklanır. Onunla başa çıkabilenler Hakk'a erişeceklerdir. Tabiri caiz ise, kul bu yaşamında Hakk'a ulaşabilmek için

³³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/205.

³⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/173.

³⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/261.

³⁶ Sabri Yılmaz, “Duygu ve Düşüncelerin Dili Türküler Üzerinden Anadolu Halkının Kader Algısı”, *Journal of International Social Research* 11/60 (Aralık 2018), 1335; Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/261.

bu feleği yenmek zorundadır.³⁷ Türkülerinde dünyadan sıkça şikâyet eden Ertaş'a göre dünya; âşığı, her zaman ağlatan ve onu güldürmeyen bir zalimdir. Başkalarına mutluluk ve huzur verirken âşığa sıkıntı, çile ve ıstırap veren bir vefasızdır. Birilerinin yüzüne gülerken fakire mutluluk vermeyen türlü türlü kaderidir.³⁸ Ertaş, kendisini kadere boyun eğdirenin de yokluğun yükünü sırtına sarıp çekilmez çileler çektirenin de felek olduğuna vurgu yapmıştır. Bu nedenledir ki, hayatının daha sonraki dönemlerinde para kazanıp hayatını bir nebze rahatlattığında, kendisiyle aynı kaderi paylaşan, yoksulluk çarkında ömür tüketen kimselere hep maddi katkıda bulunmuştur.³⁹

Sonuç olarak Neşet Ertaş'ta “felek, kader” düşüncesi, gerek onun “Yaşam Şiiri”nde sıkça tekrar ettiği “dediler” ifadesi, gerekse “Yazımızı felek yazdı Mevla'dan değil” sözlerinin gösterdiği üzere insan yapısı bir düzene, insanların yarattığı çevreye ve o çevrenin koşullarına işaret etmektedir.

1.6. Dünyanın Geçiciliği ve Ölüm

Neşet Ertaş hayatı boyunca zahitliği ilke edinmiş ve dünya malına hiç değer vermemiş bir şairdir. Abdallıktan aldığı kültürel kodlar neticesinde dünyanın fâni olduğuna inanmış ve bunun neticesinde mal biriktirmemiş, kazandıklarını kendisi gibi garip, ihtiyaç sahibi insanlarla paylaşmıştır. Türkülerinde dünyanın geçiciliğine vurgu yapmış ve insan olarak bu dünyada benimsenmesi gereken temel viziye dair önemli noktalara değinmiştir. Bu konuda yazılmış onlarca eseri vardır. Bunların içerisinde ise en bilineni ve dikkat çekeni “Yolcu” türküsüdür. Yolcu türküsünde tüm insanların yaratıcısının Allah olduğu düşüncesi ve insanın dünyada sadece bir yolcu olduğu ve bunu unutmaması ge-

³⁷ Ahmet Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”, *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, haz. Salahaddin Bekki (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 2/523-532.

³⁸ Münir Cerrahoğlu, “20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerinden Neşet Ertaş ve Türkülerinde İşlediği Konular”, *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, haz. Salahaddin Bekki (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 1/189-190.

³⁹ Sebahat Deniz, “Şiirlerine Göre Neşet Ertaş'ın Felekten Çektikleri”, *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, haz. Salahaddin Bekki (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013), 1/295-298; Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/272.

rektiği görüşü tasavvufi bir yaklaşımla ele alınmış ve türkünün sonunda “Dünya senin vatanın mı yurdun mu?” sorusuyla bu görüş açıkça dile getirilmiştir. Türkünün dörtlüğü şu şekildedir:

*Garip bülbül gibi feryad ederiz
Cehalet elinde küs mü kederiz
Hep yolcu yuz böyle gelir gideriz
Dünya senin vatanın mı yurdun mu?*⁴⁰

Neşet Ertaş’ın dünyanın geçiciliğine olan bakışı kadar ölüme bakışı da kendine has ve Abdalcadır. Babası Muharrem Ertaş vefat ettiğinde “Yoruldu gitti” diyen ozan, “Ben ne zaman ölürsem Neşet yoruldu desinler” diyerek ölümün yorulmaktan ibaret olduğunu belirtir ve hayatın ve varlığın sadece bu dünyadan ibaret olmadığına da vurgu yapar.⁴¹ Neşet Ertaş’ın, en kadim dostlarından Bayram Bilge Tokel’e kendi ölümüyle alakalı söylediği sözler onun ölümle ne kadar barışık ve ölüme bakışının ne kadar tasavvufi olduğunu göstermektedir. Tokel, kitabında bu olayı şöyle dile getirmiştir: “Son bir yıl içinde ne zaman bir araya gelsek, sohbetin koyulaştığı demlerde çok sevdiği birinin davetinden söz eder gibi hep şunu söylüyordu: ‘Ne zaman çağırırsa o zaman giderim Bayram gardaş. Hazırım, O çağırınca bekletmek olmaz...’”⁴²

Ertaş’ın ölümle ilgili düşünceleri gayet açık ve olumludur. Yılmaz’a göre Mevlâna ve Yunus Emre’nin kaynaklarından beslenen Ertaş’ın ölüme yaklaşımı da yine bu erenlerin yaklaşımları gibidir. Nitekim Ertaş; “Kim suçluysa ölümden o korksun. İnsanı ölümden korkutan yaptıklarıdır” diyerek ölümün kötüler için bir ceza olduğunu ve iyilerin ölümden korkmaması gerektiğini vurgulamıştır.⁴³ Neşet Usta’nın hayatında ve eserlerinde doğumdan ölüme, sevinçten kedere yaşamın her rengi mevcuttur.⁴⁴ Yaşamın her rengi hayatında mevcut olan ozan, annesi Döne Hanım’ın ölümü neticesinde henüz 12 yaşında iken ölüm gerçeği ile tanışır. Dolayısıyla sanatçı ölüme çok da yabancı değildir.

⁴⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/186.

⁴¹ Dursun Çiçek, *Neşet Ertaş Türkünün Ötesi* (İstanbul: Muhit Kitap, 2021), 219.

⁴² Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 9.

⁴³ Yılmaz, *Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*, 93.

⁴⁴ Savaş Ş. Barkçin, *Gönül Dağı* (İstanbul: Erdem Yayınları, 2015), 18.

Ertaş'ın dünyayı “yalan” olarak tanımlaması onun dünyaya bakışını ortaya koymaktadır. “Yalan Dünya” isimli bir türküsü de olan ozanın aynı türkünün sonlarına doğru “Ben gidip ellere kalan dünyada” demesi İslam'ın, “bu dünyanın seyahat esnasında konaklanılan bir yer olması” düşüncesine atıf olarak kabul edilebilir.

Neşet Ertaş, dünyanın geçici olduğu ve ölümün her canlı için var olduğu bilincindedir. Ölümüne tam bir teslimiyet içinde yaklaşan Ertaş'a göre geçici ve kimseye kalmayan dünya için gönül kırmamalı, hiçbir canı incitmemelidir.⁴⁵

Neşet Ertaş verdiği çeşitli demeçlerde dünyanın geçiciliğine vurgu yapmış ve dünyanın güzelliklerini yaşatan şeyin sevgi olduğunu dile getirmiştir.⁴⁶ “Bozkırın Tezenesi” dünyaya ve dünya malına değer vermemiş ve “Güneş Gözlüm” türküsünde “Ahmak aldatırmış dünyanın malı çoğunu isteyen delidir deli” diyerek dünya malına meyletmenin ahmaklık olduğu düşüncesini benimsemiştir. İslam kültüründe hâkim olan bu anlayışın Neşet Ertaş tarafından benimsendiği görülmektedir. “Dünya malı ile gönül eğlenmez gönülden bilecek yâr olmayınca” diyerek gönül dünyasının maddi dünyadan daha önemli olduğuna vurgu yapmıştır.⁴⁷ Dünyada kimsenin murat alamadığını, gönlünden kalemine oradan da sazına müthiş ifadelerle dökmeyi başaran Ertaş'ın bunu en güzel ifade ettiği türkülerden biri “Yalan Dünya”dır:

Hep sen mi ağladın hep sen mi yandın?

Ben de gülmedim yalan dünyada

Sen beni gönlünce mutlu mu sandın?

Ömrümü boş yere çalan dünyada.⁴⁸

Dünyanın geçici olduğunu hem söylemlerine hem de eylemlerine yansıtan Ertaş bu anlamda da ölümü Rabbine kavuşma olarak görmüş ve ölümle barışık bir hayat yaşamıştır.

⁴⁵ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 2/656, 664; Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/195, 223, 251.

⁴⁶ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 124.

⁴⁷ Yılmaz, *Neşet Ertaş'ın Gönül Dünyası*, 35-36.

⁴⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/224.

1.7. Ahiret, Cennet, Cehennem İnancı

Neşet Ertaş'ın ahiret, cennet, cehennem anlayışı da yine kendine has bir özelliğe sahiptir. Ahiretin varlığından en ufak bir şüphe duymayan Ertaş, "Helal Et Hakkını" isimli türküsünde bunu dile getirmiştir. Aynı şekilde hakların ahirete kalmamasını ve bu dünyada helalleşmeyi önemseyen Ertaş, bu düşüncesini de aynı türküsünde şöyle dile getirmiştir:

*O ahiret günü bir gün gelecek
Hâkimler hâkimi Allah olacak
Haklı olan orda hakkın alacak
Helal et hakkını nolur helal et.⁴⁹*

Ertaş'ın şiirlerinde, ahiret argümanlarına da güçlü vurgu yapıldığı görülmektedir. Mizan, hesap, cennet, cehennem, amel defteri bunlardan bazılarıdır. Onun, insanları gaflet uykusundan uyandırmaya çalışan "Hay Çekip Gülme de Ey Gafil İnsan" isimli eserinde bu argümanlara atıf vardır. Şiirin ilgili dizeleri şu şekildedir:

*Olur mahşer günü Hakk geldi razıye
Dest-i kudretinle nizam teraziye
Yarın mahşer günü tartarlar bizi
Mağfiret olmazsa halas olama'n.⁵⁰*

Neşet Ertaş, dünyadayken Hakk'ın rızasına uygun bir şekilde yaşamayıp günaha dalan, özellikle de kul hakkına giren insanların ahiret günü af dilemelerinin ve günahlarının bağışlanacağını düşünmelerinin anlamsız olduğunu dile getirir. Ahiret gününü, bağışlanma günü değil ahların reddedileceği "ah-ı ret" şeklinde kavramsallaştırarak kendi bakış açısını söz zenginliği ile birleştirip mükemmel bir tasvir ortaya koyan Ertaş, bu konu ile ilgili düşüncesini şöyle ifade eder: "Hata yapan hiç kimse, gidip de Allah'tan af dilemesin, Allah affetmez. Kim kime hata yaptıysa, bu dünyada yaşarken gidip onu bularak yalvarması, ondan af dilemesi, ondan özür dilemesi, kendini ona affettirmesi lâzım."⁵¹

Ertaş'ın cennet ve cehennem algısının da yine özgün bir anlayış ve anlatımla işlendiği görülmektedir. Ertaş'a göre cennet de cehennem de

⁴⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/180.

⁵⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/223.

⁵¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/23.

bu dünyadadır. Ertaş, iyilik yapmayı tercih edenler için bu dünyanın cennet olduğunu savunmaktadır. Aynı şekilde kötülük yapmayı tercih edenlerin de suret olarak insan olduklarını fakat hayvanlaşarak bu dünyayı kendilerine cehenneme çevirdiklerini birçok şiirinde açık yüreklilikle ifade etmiştir.⁵²

Söyleşilerinde de bu hususa dikkat çeken Ertaş şunları anlatmaktadır: “İnsanlar dünyaya insan olarak geldikleri için şükretmeliler. Eğer bana sorarsanız, insan sıfatı taşıyan ruhlar için dünya cennettir. Huzurunuzdan ırak, hayvan sıfatı taşıyan canlılar için de cehennemdir.”⁵³

Yeniden doğuş inancına sahip olan Ertaş’a göre kötü insanlar, yeryüzüne hayvan olarak geleceklerdir. Ona göre bu durum, onlara Allah’ın bir cezasıdır, bu nedenle o hayvanlar dünyasını cehennem olarak nitelmiştir.⁵⁴ Ona göre dünya yaratılış itibarıyla cennetin temsilcisidir. Dünyanın yaratılış amacı insana cenneti hatırlatmasıdır. Fakat insanın davranışlarına göre dünya aynı zamanda cehennemin de temsili olabilir.⁵⁵ O, bir dörtlükte bu düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

*Cennettir bu dünya, insan olana
Cehennem de burada, hayvan olana
Gönül Hakk’tır, kıymetini bilene
Onu saygı ile almakta insan.*⁵⁶

Ertaş’ın şiirlerinde bahsettiği iyi veya kötü hasletlerin ahiret, hesap, cennet ve cehennem inanışlarıyla doğrudan ilgisi vardır.⁵⁷ Sevginin, saygının, incitmemenin, kendini beğenmenin, hırsızlığın, gıybetin ve daha birçok iyi veya kötü davranışın karşılığı cennet veya cehennemdir. Ertaş’a göre varlık için en büyük ödül insan olmak veya en büyük ceza hayvan olmaktır. Bunların örneği çeşitli şiirlerinde fazlasıyla mevcuttur. Bu anlayışına dair örnekler şiirlerinde şöyle geçmektedir:

*Go gaybet eylerdi, yalan söylerdi,
Çalardı, rızasız lokmayı yerdi,*

⁵² Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/218.

⁵³ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 236.

⁵⁴ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 13.

⁵⁵ Çiçek, *Türkünün Ötesi*, 133-134.

⁵⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/218.

⁵⁷ Öksüz, “Bir Nasihatçı Olarak Neşet Ertaş”, 2/657.

*Gönülleri yıkar, kalp incitirdi,
Onun için hayvan oldu hayvanlar.*⁵⁸

Ertaş için dünyanın cennet olmasının iki şartı vardır. Bunlardan birincisi sevmesini bilmek ikincisi ise hakka hukuka riayet etmektir.⁵⁹

“İnsan cennetinin hurisiyinen, sevişseydi Hakk yabana salmazdı.” diyen Neşet Ertaş’ın şiirlerinden anlaşıldığı üzere o, ahiretin varlığına inanan, haklının haksızdan ayrılacağını ve herkesin bir gün hesap vereceğini savunan bir ozandır. Bu sebeple Ertaş, dünyada helalleşmeye de önem vermektedir.

1.8. İbadet Anlayışı

Neşet Ertaş’ın türkülerindeki ortak temalardan birisi de ibadetlerdir.⁶⁰ Bektaşî kültüründen olan ozan, kendini bilen bir kişi olarak inançların ve ibadetlerin de bilincindedir.⁶¹ Neşet Ertaş’ın ibadet anlayışında Abdallığın esintilerini görmek mümkündür. Abdallar her konuda olduğu gibi ibadet konusunda da ihlas ve samimiyete özen göstermişlerdir. Abdallar, ibadeti formalden ziyade informal olarak değerlendirmiş, iyi niyetli olmayı, kalp temizliğini, elindekini başkasıyla paylaşmayı, sevgi, şefkat, iyi niyet gibi güzel huyları, şeklî ibadete nazaran daha fazla önemsemişlerdir. Fudayl b. İyâz’ın şu sözü Abdalların temel prensibi hâline gelmiştir: “Bize göre ermiş kişi, çok oruç ve namazla değil, ancak gönül zenginliği, kalp temizliği ve insanların iyiliğine çalışmakla ermiştir.”⁶² Ertaş’ta da aynı düşünce geçerlidir. Ertaş kendi felsefesini insan gönlünü esas alan bir temele oturtmuştur. Abdal derviş yolunun örnek davranışları, (az söylemek, az yemek, az uyumak, kulak verip dört köşeyi dinlemek, korunmaya muhtaç, perişan ve düşkün olanlara yardım elini uzatmak), onun için kemale ermenin gerekleridir. Ona

⁵⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/195, 288; Sucu, “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kâmil Modeli”, 2/835-836.

⁵⁹ Yılmaz, *Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*, 41.

⁶⁰ Aktaş - Şimşek, “Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi”, 12-13.

⁶¹ İsmet Zeren, *Neşet Ertaş Yürü Bre Fani Dünya Medya Antolojisi* (İstanbul: Gökyüzü Yayıncılık, 2012), 55.

⁶² Süleyman Uludağ, “Abdal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1/59.

göre bu mertebeye ise namazla, oruçla, sadaka ile değil, iyilikle, cömertlikle, nasihatle erişilir. Onun bu anlayışı Abdal dervişlik yolunun köklü felsefesinden neşet etmiştir.⁶³ Yunus Emre'yi atası olarak gören Ertaş'ın onun ruh ve düşünce dünyasından beslendiği söylenebilir. Yunus Emre'ye göre: “Bir kez gönül yıktınsa, bu kıldığın namaz değil, yetmiş iki millet dahi, elin yüzün yumaz değil.”⁶⁴ Yunus'a göre, gönlü kıranın namazı namaz değildir. Gönül yıkan kimsenin namazının kabul olmaması kılınan namazla değil kılan kişinin gafletinden ötürüdür. Yunus Emre, ibadetlerin amacının insan kalabilmek ve kulluğu kaybetmemek olduğunu savunur. Neşet Ertaş'ı da bu doğrultuda değerlendirerek mümkündür.

Neşet Ertaş müziği informal bir ibadet olarak görmüştür. Abdallar için müzik varlığın ve yaşamın kimlik ifadesinin ötesindeki ibadettir. Abdalların Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan göç serüvenlerinde geleneklerinin ve kültürlerinin aktarımında müziğin önemli bir işlevinin olması, onun “kutsal” olarak algılanmasına neden olmuştur. Neşet Ertaş'ta da müziğin ibadet olarak görülmesinin bundan kaynaklandığı ileri sürülmektedir.⁶⁵ İnançta olduğu gibi ibadette de Alevî-Bektaşîliği benimseyen Orta Anadolu Abdalları, kutsal saydıkları ve ibadet olarak gördükleri sanatlarıyla, insan hizmetine aşk ile koşmuşlardır.⁶⁶ Örneğin Neşet Ertaş'a göre çalışıp helalinden kazanmak bir ibadet, boş durmak ise günahdır. Ona göre rızasız lokma da hak edilmemiş lokma da haramdır. Kendisinin bu anlamda İslami bir düşünce yapısına sahip olduğu söylenebilir.⁶⁷ Bu anlayışını çeşitli türkülerinde şöyle ifade etmiştir:

*Boş durmak günahdır çalışmak sevap,
Çalış ne duruyon, sen de bir şey yap.
Çoğalır yoldaşın, gör nice ahbap.*

⁶³ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 293-294.

⁶⁴ Cahit Öztelli, *Yunus Emre/Bütün Şiirleri*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1971), 111.

⁶⁵ Ahmet Keskin, “Geleneksel Abdal Müziğinin Temsili ve Neşet Ertaş”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/34 (2015), 99-112.

⁶⁶ Orhan Fatih Kuşdemir, “Anadolu Abdalları'nda Melamilik ve Alevilik Yansımaları -Kırşehir/ Neşet Ertaş Bağlamında-”, *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, ed. Mehmet Yazıcı (Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013), 2/314.

⁶⁷ Öksüz, “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”, 2/656.

*Zengin isen ya bey derler ya paşa
Fukara isen ya abdal derler ya cingan haşa.*⁶⁸

Aşkî varlığın özü, sevgiyi kâinatın düzeni ve insanın inancı olarak niteleyen Ertaş için sevişmek aynı zamanda informal bir ibadettir. Sevgiyi bir iman ve sevişmeyi de imanın aynası olarak ibadet gören Ertaş kadının suretinde Hakk'ı görmüş ve o suretten Hakk'a ulaşmayı amaç edinmiştir. İmanı ve ibadeti sevgi ve sevişmek üzerinden yola çıkarak algılama, onun insanı merkeze alan yaklaşımını ortaya koymaktadır. Sevgi olmadan imana erişilemeyeceğini dile getiren ozan, bunu bir türküsünde çok arı bir şekilde şöyle işlemiştir:

*Gece gündüz baharında yazımda
Arıyodum onu hayli zamandır
Şu benim özümde benim gözümde
Sevişmek ibadettir sevgi imandır.*⁶⁹

Yukarıdaki şiirinden hareketle şair, karşılıklı sevgiyi ibadetle bir tutmuş ve ibadet kadar değerli bulmuştur. Abdalların tarihinde ibadet anlayışlarına bakıldığında formal ibadetlerden ziyade informal ibadetleri daha çok önemsediklerine daha önce değinilmişti. Elbette bütün Abdal toplulukları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bir kısım Abdal topluluklarında formal ibadetlere de rastlanmaktadır.⁷⁰ Neşet Ertaş'ın kendi söyleşilerinden veya çevresindeki insanların aktardıklarından yola çıkılarak informal ibadetlerin yanında formal ibadetleri de yaptığı görülmektedir. Namaz ve oruç bunlardan bazılarıdır. Garip insanlarla elindekini paylaştığına dair çok fazla örnek mevcuttur. Neşet Ertaş'ın oruç tuttuğuna dair en kesin ifadeler yine kendi dilinden aktarılanlardır. Bayram Bilge Tokel ile yaptığı söyleşide TRT Ankara Radyosunda çalmaya başladığı dönemleri aktarırken oruç tuttuğuna dair şunları söylemiştir: "... O günlerde benim kendi inancım, duygumla senenin

⁶⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/205, 226.

⁶⁹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/207.

⁷⁰ Saim Ayata, "Kırşehir Abdallarında İbadetler", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (Şubat 2011), 105-122; Ejder Okumuş, "Türkiye'de Marjinal Bir Grup Olarak Abdallar", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 6 (Eylül 2005), 594-622.

on iki ayında cuma günleri oruç tutardım. Bunu ailemden başka da hiç kimse bilmezdi.”⁷¹

Ertaş’ın namaz kıldığını dair onun yakınlarından, dostlarından aktarılan rivayetler de mevcuttur. Bu rivayetlere göre Neşet Usta, Kırşehir’e her geldiğinde sessizce Ahi Evran-ı Veli Camii’ne giderdi. Dostları bundan sonrasını şöyle anlatıyor:

“Neşet Ertaş, Kırşehir’e geldiğinde sessizce Ahi Evran Veli Camii’ne giderdi. Caminin içerisinde yer alan Ahi Evran-ı Veli’nin türbesini ziyaret eden Ertaş, burada namazı kılar ve dua etmeyi ihmal etmezdi. Görevlilere devamlı caminin ve türbenin bir ihtiyacının olup olmadığını sorar, ihtiyacı varsa gidermeye çalışırdı. Ayrıca herhangi bir ihtiyaç olduğu zaman kendisine haber verilmesini de tembihlerdi.”⁷²

Hayatı incelendiğinde, Neşet Ertaş’ta sadaka ibadetinin de ne kadar önemli olduğu dikkat çekicidir. Dünya malına önem vermemiş ve dünyayı kendi gözünde en aşağı noktaya indirgemiş olan Ertaş, konserlerden elde ettiği gelirlerin büyük bir kısmını ihtiyaç sahibi fakir fukaraya dağıtmıştır. Kendisi de fakirliğin içinden gelmiş bir ozan olan Neşet Ertaş, fakirin fukaranın hâinden anlamış ve onları gözetmiştir. Ertaş’ın sadakaya verdiği öneme dair onun hayatında ve söylemlerinde çok fazla örnek vardır. “Sigara paramla uçak param kalsın yeter, aç kalacak değiliz ya” diyerek tüm parasını ihtiyaç sahiplerine dağıtan Ertaş’ın bunu yaparken kimliğini asla belli etmediği anlatılanlar arasındadır.⁷³ Ertaş, Abdallık ve Bektaşılık düsturu ile Allah’ın verdiğini kullara dağıtmayı hayatında düstur edinmiştir.

1.9. Vahdet-i Vücûd Görüşü

Neşet Ertaş’ın türküleri incelendiğinde Vahdet-i Vücûd konusunun yoğun bir şekilde işlendiği görülür. Özellikle Melamî-Kalenderî sufilerinde panteizmi andıran Vahdet-i Mevcûd düşüncesinin tenasüh (insanın öldükten sonra başka bir bedende yeniden dünyaya gelmesi) ve hulul (Tanrı’nın insan bedeninde görülebilmesi) inancına dönüşmüş

⁷¹ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 182-183.

⁷² “Neşet Ertaş’ın Hiç Bilinmeyen Yönü”, (Erişim 17 Mayıs 2022).

⁷³ Tokel, *Neşet Ertaş Kitabı*, 11-12.

bir Vahdet-i Vücûd anlayışının Anadolu Abdallarında varlığı bilinmektedir.⁷⁴ Anadolu Alevî-Bektaşî Abdallarından Neşet Ertaş'ın da inancını ve felsefesini bu anlayış üzerine inşa ettiği söylenebilir. Yâr kavramını türkülerinde, şiirlerinde geniş bir anlamda ele alan ve Hakk'ı yâr ile özdeşleştiren Ertaş yâri çoğu zaman Allah olarak ifade etmiştir. Şiirlerinde hem birlik hem de yâr aşkını sıklıkla dile getirmiştir. O, bu anlayışı türkülerde şöyle dillendirilir:

*Hoş muhabbet güzel olur yârinen
Gâhi bâtın gâhi zâhir görünen
Türlü türlü irenlere bürünen
Kendin bin bir donda sır eden vardır.⁷⁵*

Hakk aşkı ile varılan birlik (tevhit) ve Hakk'ın insanda bulunduğu anlayışı Neşet Ertaş'ta; insanda örtülü bir biçimde gizli olanın Hakk, perdeyi kaldıranın ise ancak sevgi olduğu şeklinde tezahür etmiştir. Bunu bir deyişinde o şöyle ifade eder:

*Sevgi dünyasına yalan giremez
Sevgiyi bilmeyen Hakk'a eremez
Bakar ama perdelidir göremez
Perdeyi kaldıran sevgidir, sevgi.⁷⁶*

Cemin içinde yer alan semah, birliğin insandaki tecellisinin bir temsiliyeti olarak algılanır. Hakk aşkına semah dönen Alevî-Bektaşîler bu şekilde Hakk'ın birliğine vardıklarına inanırlar.⁷⁷ Neşet Ertaş ise cem ritüelinin barındırdığı ve kaynağının Hakk'ın birliği, Hakk'ın rızası ve Hakk aşkına dayandığı bütün insani olguları Abdal müziği içerisinde kendine has tabiriyle “havalandırdığı” semahta şöyle ifade eder:

*Ey erenler Hak aşkına
Kalkın semaha dönelim*

⁷⁴ Ezgi Tekin Arıcı - Cenk Güray, “Anadolu’da Abdallık Geleneğinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Tasavvufi ve Dini Yapılanmalar ile Abdalların Müzikle İlişkisinde Bu Yapıların Etkisi”, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalışmaları* (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 276.

⁷⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/224-226; Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 296.

⁷⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/201.

⁷⁷ Parlak, “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha”, 304.

*Gönüldeki dost aşkına
Kalkın semaha dönelim.*⁷⁸

Vahdet-i Vücûd anlayışı doğrultusunda insanı Hakk'ın bir parçası olarak gören Neşet Ertaş için insanı sevmek Allah'ı sevmek, Tanrı'yı sevmek için de önce insanı sevmek icap eder. Bu düşünce, atası olarak gördüğü Yunus Emre'nin "Yaratılanı severiz Yaratan'dan ötürü" sözü ile aynı doğrultudadır. İtikadi birliği toplumsal birlikte gören Ertaş, ne olursa olsun canlar arasında herhangi bir ayrımı reddetmiş, her canın bir olduğunu savunmuş ve toplumsal birliği bozacak her türlü gruplaşmaya karşı çıkmıştır.⁷⁹ Her bir canı bir olan Yaratıcı'dan gören Ertaş, varlık birliğinin yansıması olan Vahdet-i Vücûd öğretisini, daha önce değinilen ve ismi ile manasının kolayca anlaşılabilceği "Bir Yaratmış Allah" türküsünde kendine has üslubu dile getirmiştir. Ertaş, İslam'da var olan "Kendini bilen Rabbini bilir" düşüncesi doğrultusunda Yaratıcı'yı insanın kendi gönlünde araması gerektiğini dile getirmiştir.⁸⁰ Ertaş, Vahdet-i Vücûd öğretisini bir başka türküsünde insanların duygu-düşünce dünyasına şu şekilde kodlamıştır:

*Tanyabildin mi sendeki seni
Bütün vücudunu bu nazık teni
Allah şahit etmiş ruha bedeni
Kimseyi kimseden sormamak için.*⁸¹

Her şeyi "bir"den gören Ertaş, bir olan yerde "ikiliğin" barınamayacağı savunur. Onun türkülerinde esas aldığı insan birliğini hem toplumsal anlamda kardeşçe yaşamak hem de vahdet düşüncesi nazarında değerlendirmek mümkündür. Ona göre insanlar hem yaratılış olarak hem de yaşam olarak birdir.⁸² Ertaş'a göre, gözün gördüğü ve elin tuttuğu her şey Hakk'ın parçası olup aslı topraktan gelerek tüm varlıklara paylaştırılmıştır.⁸³ Ertaş'ın sahne ritüelleri arasında hiç ihmal etmediği davranışlarından birisi olan elini yere (toprak) sürüp öptükten sonra

⁷⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/204.

⁷⁹ Öksüz, "Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş", 2/652-653.

⁸⁰ Solmaz, "Neşet Ertaş'ın Türkülerinde Mistik Unsurlar", 2/823.

⁸¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/239.

⁸² Sucu, "Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kamil Modeli", 2/836.

⁸³ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/20-21.

kalbinin üzerine koyması bu sebeptendir. Bunun anlamı canlı cansız her şeyin aslı topraktır, toprak Hakk'tır ve ondan olan her şey de Hakk'ın bir parçasıdır, Hakk'ın özünü taşır.⁸⁴ Ona göre bir olan Tanrı bütün insanları da her yönden bir ve eşit yaratmıştır.⁸⁵ Ertaş'ın bu konuyla alakalı deyişlerinden anlaşıldığı üzere bir olan Allah'ın izlerini taşıyan her şey bir ve eşit konumdadır. Ertaş'a göre, Allah kendi birliğini mahlûkatın birliğinde ispatlamıştır.

1.10. Devriye ve Tenasüh Anlayışı

Alevî-Bektaşî inancında tenin, ölümünden sonra başka tenler ile yaşam bularak yeniden dünyaya döneceğine inanılır. Ruh göçü olarak isimlendirilen bu olguya tasavvufta devriye adı verilmektedir. İnsan ruhunun kaynağı olan Hakk'tan ayrılıp yine O'na dönünceye değin geçirdiği olaylar bir devirdir. Bu deveranda; insan nasıl ki gerçek (mutlak) varlıktan çıkarak bu toprağa indi ise, buradan da çıkarak aslına varır. Hakk'ı kendinde görüp benliğini bilerek, dünyada iken Hakk'ı bulma anlayışı da devriye olgusunun farklı bir yönü olarak Alevî-Bektaşî inancı içerisinde yer almaktadır. İnanca göre; kişi kendini bilip tanınmalı ve Hakk'ı yaşarken bulmalıdır.⁸⁶ Ruh göçü inancının, Uzak Doğu dinlerinin düşünce geleneği ve Şamanizm'den Abdallığa geçtiği düşünülmektedir. Beslendiği kaynakların çeşitliliği ve zenginliğini Abdallığın her türlü inanç ve felsefeden yararlanmasını sağlamıştır. Köklü bir geçmişe sahip reenkarnasyon (ruh göçü) inancı, Neşet Ertaş türkülerinde de baskın bir tema olarak işlenmiştir. Abdallık geleneğine ve türkülerine girmiş olan ruh göçü inancı tamamen ahlaki ders verme amaçlıdır.⁸⁷ Neşet Ertaş ise bu köklü düşünceyi şöyle ifade etmiştir:

*Bir gün olup öleceksin
Ettiğinden bulacaksın
Tekrar geri geleceksin*

⁸⁴ Bayram Bilge Tokel, "Ertaş, Neşet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), EK 1/421.

⁸⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/20-21.

⁸⁶ Parlak, "Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha", 301.

⁸⁷ Keleş, "Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar", 2/530.

*İncitme camı incitme.*⁸⁸

Ertaş'ın bu şiirinden de anlaşılacağı gibi ruhun farklı bir bedende yeniden dünyaya geleceği vurgulanmaktadır. Bu türküde de devriye inancının tıpkı Abdallıkta olduğu gibi ders verme amaçlı olarak “kişinin ettiğini bulması” anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Ertaş bu düşüncesini sadece, gençlikte kaleme aldığı bu türküde değil olgunluk ve kemale erdiği yaşlarda bestelediği türkülerinde de sürdürmüştür. “Bilebilseydi” türküsü bu anlamda çok güzel bir örnektir.⁸⁹ Türkünün ilgili kısmı şöyledir:

*İnsanlar kendini bilebilseydi,
Dünyada haksızlık kavga olmazdı.
İnsan doğan yine insan olsaydı,
Belki de dünyada hayvan kalmazdı.*⁹⁰

Ertaş'ın ders odaklı devriye anlayışını anlattığı en güzel eserlerinden birisi de “Güneş Gibi Ayan Olan” türküsüdür. Türküde hakikatin bir güneş gibi ayan beyan ortada olduğu fakat bu hakikati görmezden gelip yalana, yanlış sapanların rezil rüsva olup sürüneceği ve bu karakterdeki insanların hayvanlar âleminde çeşitli hayvanların bedenine bürüneceği ve cehenneme gireceği anlayışına değinilmiştir. Türkünün sözleri şöyledir:

*Kimi böyü, kimi böcek
Onlar da insan olacak
Azap çeker ölenecek
Ondan ibret almıyoruz.*⁹¹

Neşet Usta'nın ruh göçü konusunda felsefi temellere oturtularak koyu bir tenasüh savunucusu olduğunu söylemek iddialı bir söylem niteliğindedir. O, beslendiği ana damarlar olan Abdallık-Alevîlik-Bektaşîlik yolundan giderek kendi duygu, düşünce ve ruh dünyasını bu şekilde inşa etmiş ve devir düşüncesini basit bir denklem olarak “Eden bulur, dünya fâni” dersi verme amacıyla oluşturduğu söylenebilir.

⁸⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/244.

⁸⁹ Keleş, “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”, 2/530-531.

⁹⁰ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/227.

⁹¹ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/284.

Yunus Ülger'in Neşet Ertaş ile yaptığı soru-cevap şeklindeki söyleşisi onun yeniden doğuş hakkındaki düşünceleri konusunda daha ayrıntılı bilgiler içermektedir. Söyleşinin kitaptaki orijinal kısmı şöyledir:

“Ülger: Deyişlerinizden anladığım kadarıyla yeniden doğuşa inanan birisiniz.

Ertaş: Evet. Herkes ettiğini çekiyor, insan dünyası cennettir benim gözümde, huzurdan irak hayvan dünyası cehennemdir. Yani, vücut ölür, ama ruh ölmediğine göre bu dünyada sıfatını değiştiriyor Allah, kimisini yılan, kimisini akrep, kimisini domuz, kimisini it, say sayabildiğin kadar hayvan dünyasını. Herkes kendi ettiğini çekiyor. Allah, herkese ettiğini çektiriyor.

Ülger: Bu idrake nasıl vardınız?

Ertaş: Efendim, arife tarife hacet ne? Hakk meydanda gördüysen. Her şey meydanda.

Ülger: Ama herkes görmüyor, sizin gördüğünüzü.

Ertaş: Herkes bildiğini söyler, bu benim kendi gördüklerim. Ben mektebe de gidemedim, kitap da okuyamadım.

Ülger: Kur'an-ı Kerim'de, 'Kötüleri dünyaya hayvan olarak göndereceğim.' diye bir şey yok.

Ertaş: Başka yere karışmam, bu benim kendi görüşüm. İnsan, aklını, fikrini, beynini kullanırsa mantığıyla bakarsa doğruyu yanlış görür. Bunun illası da yok.

Ülger: İncancımız, iyiler tekrar insan olarak geri dönecekler öldükten sonra, kötülerin cezası da hayvanlar dünyası.

Ertaş: Evet.

Ülger: Peki, yeniden dirilme nasıl olacak?

Ertaş: İnsandan doğanlar insan olurlar, hayvandan doğanlar hayvan olurlar. Bunları görüyoruz, öyle değil mi? Böyle oluyor.

Ülger: Ama her insandan doğan da insan gibi yaşamıyor.

Ertaş: Ruhunu hayvanlaştıysa kendine, sıfatı değişecek, Allah sıfatını değiştirecek.”⁹²

Yeniden doğuşun Alevî-Bektaşî inancında var olmasına rağmen, Ne-

⁹² Ülger, Neşet Ertaş Kentin Tezenesi, 104-106.

şet Ertaş dışında bu konuya eserlerinde geniş yer veren başka bir ozan bulunmamaktadır. Babasının türkülerinde dahi bu konuların yer alması Neşet Ertaş'ın bu düşüncelerinin kaynağı olarak “Kendi görüşüm, duygum, gördüklerim” demesi durumu daha da ilginç kılmaktadır. Bu düşüncesi, ozanın Tanrı inancını da etkilemiştir. Bu konuya Neşet Ertaş ile alakalı yazılan kitaplar, makaleler ve bilimsel çalışmalarda da pek değinilmemiş ya da yüzeysel değinilmiştir. Ozanın bu konuda kitap okuyup okumadığı sorulduğunda “arife tarif gerekmediği” biçiminde yanıtlar vermesi⁹³ onun bu idrakinin kitabî bilgiye dayanmadığı ve tamamen manevi tecrübe ile elde edildiği ihtimalini güçlendirmektedir. Bu çelişkinin de bu sebeple ortaya çıktığı düşünülebilir. Neşet Ertaş'ta devir nazariyesi bîatını bir paradigmada insan-ı kâmil etrafında şekillenmiştir. Abdallarda da devir nazariyesine ait çok sayıda inanç öğeleri mevcuttur. Neşet Ertaş'ta olduğu gibi Abdallarda da bu düşünceler, kendini tanımak ve bilmek, kendini aramak ve bulmak, dünyada iken Hakk'ı tanımak ve O'na ulaşmak, insan-ı kâmil olma yolunda çaba göstermek etrafında yoğunlaşmıştır. Neşet Ertaş'ın pek çok şiirinde devriye inancına rastlanmaktadır. O, şiirinin bazen bir kısmında devir nazariyesini ifade etmiş bazen de bütün bir şiirde devir anlayışını dile getirmiştir. Buna örnek olarak “Âdem Olup” isimli eser örnek verilebilir. Bütününde devir anlayışının anlatıldığı eserin bazı sözleri şu şekildedir:

*Hayvandan doğanlar hayvan olurlar
İnsandan doğanlar insan olurlar
Hepisi de bu dünyaya gelirler
Anaların kıymetini bilmeli.*⁹⁴

Ertaş'ın devir teorisini yoğun olarak işlediği bir başka eseri ise “Yolcu” türküsüdür. Bazı sözlerinin “Âdem Olup” türküsüyle biçim olarak yakınlık gösterdiği “Yolcu” türküsünde insanın dünya yolculuğu ve yaşadığı devir şöyle işlenmiştir:

*Bir anadan dünyaya gelen yolcu
Görünce dünyaya gönül verdin mi?*

⁹³ Ülger, *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi*, 11-13.

⁹⁴ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/166.

*Kimi böyü, kimi böcek, kimi kul
Merak edip hiçbirini sordun mu?*⁹⁵

Ozanın “İncitme Canı İncitme” türküsünde ise canın Hakk olduğu ve incitilmemesi gerektiği, ancak bu durumda insan olarak ölenin tekrar insan olarak geri gelebileceği düşüncesi aktarılmıştır. Alevî-Bektaşî inancının ana öğretisi olan “İncinsen de incitme” anlayışı Neşet Ertaş’ın şiirlerinde de aynı duygu ile hayat bulmuştur. Bahsedilen şiirin son kısmında ise devir nazariyesi algısı şu şekilde ortaya konulmuştur:

*Bir gün olup öleceksen
Eğer geri geleceksen
Tekrar insan olacaksan
İncitme canı incitme.*⁹⁶

“Aradım Şeytanı Buldum” adlı eser ise şairin şeytana olan bakışını ve kötü insan-şeytan bağdaştırmasını yansıtmaya açısından ilginçtir. Bu eserde Ertaş, şeytan diye müstakil bir varlığın olmadığını, şeytan sıfatının insanlıktan uzaklaşmış ve aslını yitirmiş insanlar için kullanılan bir sıfat olduğunu ifade ederek kendine has bir bakış açısı geliştirmiştir. Yani buna göre; devrini tamamlayamamış ve hayvanlaşmış varlıkların bir kısmı şeytan sıfatını almıştır. Ertaş, bu düşüncesini devir bağlamında şöyle yorumlamıştır:

*Şeytan dediğimiz yalanmış
Ne yazık ki insanlar kanmış
Yalam benimseyen nâra yanmış
Devri sıfat, hayvanmış şeytan.*⁹⁷

Ertaş’ın “Güneş Gibi Ayan Olan” isimli eserinde ise insanın bu âlemdeki yolculuğundan bahsedilirken aynı zamanda devrini tamamlayamayan varlıkların da devirlerini tamamlamaları hâlinde insan olacakları vurgulanmış ve tekâmülün özü ifade edilmiştir. Eser şu şekildedir:

*Kimi tazı, kimi tavşan
Kimi kedi, kimi sıçan
Hep insandı, uçan kaçan
Ondan ibret almıyoruz.*⁹⁸

⁹⁵ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/186.

⁹⁶ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/244.

⁹⁷ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/268.

⁹⁸ Parlak, *Garip Bülbül Neşet Ertaş*, 2/284.

Neşet Ertaş'ın yaratılış konusundaki görüşlerini eserlerinde açıkça dile getirmesi onun bu konu hakkındaki düşüncelerine ulaşma noktasında kolaylık sağlamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Neşet Ertaş Anadolu'nun yetiştirdiği en büyük ozanlardan biridir. Abdallık geleneğinin en büyük temsilcilerinden biri olan Ertaş, aynı zamanda Alevî-Bektaşî terbiyesiyle yetişmiş bir halk ozanıdır. Abdallık, dünya ilgilerinden kurtularak kendisini Allah yoluna adayan tasavvufi zümrenin adıdır. Ertaş'ın mensup olduğu Abdallık, tarih boyunca dinî-tasavvufi özelliklerini nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiştir. Ertaş bu geleneğin içine doğmuş bir ozan olarak dinî anlayışını bu noktada şekillendirmiştir.

Alevîlik-Bektaşîlik de Neşet Ertaş'ın dinî anlayışına etki eden bir diğer unsurdur. Alevîlikten aldığı Ehl-i Beyt sevgisi ve Bektaşîlikten aldığı insan sevgisi merkezli öğretisi, onun dinî düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Neşet Ertaş'ın hayattaki en büyük amacı Bektaşîliğin de temel amacı olan ve "İnsan-ı kâmil" olarak tanımlanan olgun, yani yetkin insana ulaşmaktır. Bu ise belirli bir eğitim sürecine dayanmaktadır.

Ertaş'ın dinî düşüncesinin şekillenmesinde babası Muharrem Ertaş'ın da etkisi bulunmaktadır. O, babasının yanında küçük yaştan itibaren düğünlerde saz çalıp türkü söylemiştir. Küçük yaşta annesini kaybeden Neşet Ertaş, babası ile uzun süre vakit geçirme imkânı bulmuş ve babasının sanatsal birikimini, dinî birikimini ve geçmişten gelen ahlak ve terbiyesini gözlemleyerek içselleştirme imkânı bulmuştur. Bu anlamda babasını kendine model alan Ertaş'ın, onunla adeta özdeşleşerek onun kimliğini ve yaşam algısını şekillendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Neşet Ertaş'ın eserleri incelendiğinde, onun inanç, ibadet, yaratılış, ruh, cennet, cehennem ve kader gibi konulardaki görüşleri hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Ertaş'ın dinî düşüncesinin temelinde sahih bir Allah inancı bulunmaktadır. Onun diğer bütün görüşlerini bu inanç etrafında şekillendirdiği söylenebilir. Nitekim onun

düşüncesinde Yaratıcı olan Allah, bütün iyiliklerin ve güzelliklerin kaynağıdır. Dolayısıyla Allah'tan kötü bir şey sâdir olmaz.

Yaratılış noktasında da Neşet Ertaş'ın kendine has bazı düşünceleri bulunmaktadır. Eserlerinde yoğun bir Vahdet-i Vücûd anlayışı bulunan Ertaş, insanı Hakk'ın bir parçası olarak görmektedir. İnsandan örtülü bir biçimde gizli olanın Hakk olduğu, örtüyü kaldıranın ise ancak sevgi olduğu düşüncesinden hareketle Ertaş, insanı sevmenin yolunun Allah'ı sevmekten geçtiğini, Allah'ı sevmek için de önce insanı sevmek gerektiğini savunmaktadır. Bu paradigmasını “birlik” düşüncesi ile açıklayan Ertaş, âlemdaki her şeyin bir olan Allah'tan sudûr ettiğini ifade ederek toplumsal birliğe vurgu yapmıştır. Diğer bir ifadeyle Neşet Ertaş, itikadi birliği toplumsal birlikle eşdeğer kılmıştır. Ona göre tek varlık “Vâcibü'l-Vücûd” olan Allah'tır ve diğer varlıklar ise O'nun tecellisidir. Ertaş'ın yaratılışla alakalı bir başka görüşü de yeniden doğuş hakkındadır. Onun, ruhun süreci ve durumu hakkındaki görüşlerinin tenasühü mü ifade ettiği veya devir anlayışını mı yansıttığı muallakta kalan bir konudur. Ertaş'ın bir röportajında yeniden doğuş hakkında, “Ruhu hayvanlaştıysa kendine, sıfatı değişecek, Allah sıfatını değiştirecek” ifadeleri onun yeniden doğuşu tenasüh şeklinde anladığını hissettirmektedir. Diğer yandan yapı ve işleyiş itibarıyla birbirinden çok farklı anlamlar ifade eden devriye ve tenasüh inancının Bektaşîler başta olmak üzere bazı mutasavvıflar tarafından da birleştirilerek kabul edildiği bir gerçektir. Neşet Ertaş düşüncesinde böyle bir ihtimalin bulunması da göz ardı edilmemelidir. Hiç okula gitmediğini ifade eden Ertaş'ın bu konudaki görüşleri, onun, “Bütün hakikat meydanda. Bu benim kendi görüşüm. İnsan, aklını, fikrini, beynini kullanırsa mantığıyla bakarsa doğruyu, yanlış görür. Bunun illası da yok.” ifadelerinden hareketle kitabî bir bilgiden ziyade şahsi görüşlerine ve öznel değerlendirmelerine dayanmaktadır. Bütün bu bilgiler doğrultusunda Abdallık geleneğine ve türkülerine girmiş olan ruh göçü inancının tamamen ahlaki ders verme amaçlı olduğu kanaatine varılmıştır. Neşet Ertaş, ölüm, ahiret, cennet cehennem gibi konuları toplumun ekseriyetinden farklı bir şekilde değerlendirmiştir. O, bu konudaki görüşlerini

yeniden doğuş temelinde ortaya koymuştur. Ertaş'a göre kötü insanlar, yeryüzüne hayvan olarak geleceklerdir. Ona göre bu durum, onlara Allah'ın bir cezasıdır, bu nedenle hayvanlar dünyasını cehennem olarak nitelemiştir.

Araştırma bulgularına göre inancının temelinde Allah'ı yerleştiren Ertaş'ın, ibadetinin temelinde kendinde olanı infak etmeyi, ahlakının temelinde ise sevgi, saygı ve hoşgörü gibi değerleri yerleştirdiğini söylemek mümkündür. Bu çalışma Anadolu'yu temsil kabiliyetine sahip Neşet Ertaş'ın dinî anlayışının incelenmesi yönüyle önemli olmakla birlikte bu tür çalışmaların sayısının artmasının alana değer katması ve Ertaş'ın Türk toplumunun bütünü tarafından daha iyi tanınması ve anlaşılması açısından önemli olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Aktaş, Hakkı - Eylem Şimşek. "Kültürel Bir İletişim Biçimi Olarak Türkülerimizde Mutluluk ve Üzüntü Temasının Analizi: Bozkırda Bir Garip Neşet Ertaş Türküleri Örneği". *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. haz. Salahaddin Bekki. 1/3-31. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Aktaş, Hakkı - Eylem Şimşek. "Pozitif Psikoloji Bağlamında Türk Kültüründe Yaşamın Anlamı ve Yaşam Doyumunun Analizi". *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı* 208 (Şubat 2014), 449-480.
- Arıcı, Ezgi Tekin - Cenk Güray. "Anadolu'da Abdallık Geleneğinin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Tasavvufi ve Dini Yapılanmalar ile Abdalların Müzikle İlişkisinde Bu Yapıların Etkisi". *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması*. 3/273-292. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
- Ayata, Salim. "Kırşehir Abdallarında İbadetler". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (Şubat 2011), 105-122.
- Balkaya, Adem. "Neşet Ertaş'ta Hayatın Bilgisi". *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. haz. Salahaddin Bekki. 1/121-130. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Barkçin, Savaş Ş. *Gönül Dağı*. İstanbul: Erdem Yayınları, 2015.
- Cerrahoğlu, Münir. "20. Yüzyıl Âşıklık Geleneğinin Önemli Temsilcilerin-

- den Neşet Ertaş ve Türkülerinde İşlediği Konular”. *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. haz. Salahaddin Bekki. 1/179-195. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Çiçek, Dursun. *Neşet Ertaş Türkünün Ötesi*. İstanbul: Muhit Kitap, 2. Basım, 2021.
- Çimşir, Elif. “Akış”. *Pozitif Psikoloji*. ed. Sefa Bulut. 75-96. Ankara: Nobel Yayınları, 2020.
- Deniz, Sebahat. “Şiirlerine Göre Neşet Ertaş’ın Felekten Çektikleri”. *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. haz. Salahaddin Bekki. 1/291-302. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Eroğlu, Türker - Nagihan Çetin. “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinin Halkbilimsel Açısından İncelemesi”. *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. haz. Salahaddin Bekki. 1/393-402. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Göçmen, Doğan. “Kendini Bill’ Neşet Ertaş, Rousseau ve Felsefi Bir Emrin Anlam ve İçermeleri Üzerine”. *Yeniden İmece Dergisi* 52 (2017), 1-8.
- Keleş, Ahmet. “Abdal Geleneğindeki Halk Türkülerinin Beslendiği Manevi Kaynaklar”. *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. haz. Salahaddin Bekki. 2/519-533. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Keskin, Ahmet. “Geleneksel Abdal Müziğinin Temsili ve Neşet Ertaş”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/34 (2015), 99-112.
- Kuşdemir, Orhan Fatih. “Anadolu Abdalları’nda Melamîlik ve Alevîlik Yanımsamaları Kırşehir/Neşet Ertaş Bağlamında”. *Geçmişten Günümüze Alevîlik I. Uluslararası Sempozyumu*. ed. Mehmet Yazıcı. 2/308-318. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013.
- “Neşet Ertaş’ın Hiç Bilinmeyen Yönü”. Erişim 17 Mayıs 2022. <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/neset-ertasin-hic-bilinmeyen-yonu-57292.html>.
- Okumuş, Ejder. “Türkiye’de Marjinal Bir Grup Olarak Abdallar”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 6 (2005), 593-626.
- Öksüz, Musa. “Bir Nasihatçi Olarak Neşet Ertaş”. *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. haz. Salahaddin Bekki. 2/645-671. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Öztelli, Cahit. *Yunus Emre/Bütün Şiirleri*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1971.

- Parlak, Erol. “Anadolu Türkmen Müzik Sanatında Bir Abdal Deha: Neşet Ertaş”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 61 (2012), 289-312.
- Parlak, Erol. *Garip Bülbül Neşet Ertaş: Hayatı-Sanatı-Eserleri*. 2 Cilt. İzmir: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019.
- Solmaz, Süleyman. “Neşet Ertaş’ın Türkülerinde Mistik Unsurlar ve Bunların Kültürel Bellekteki Yansımaları”. *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. haz. Salahaddin Bekki. 2/819-829. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Sucu, Ahmet Özhan. “Neşet Ertaş’ın Şiirlerinde Tasavvufî Manada İnsan-ı Kamil Modeli ve Geleneksel Değerler”. *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. haz. Salahaddin Bekki. 2/831-841. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Şahin, Ayfer. “Neşet Ertaş Türkülerinin Türkçe Dersi Kök Değerleri Bağlamında İncelenmesi”. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi* 6/1 (2022), 1-15.
- Şahin, Dursun. “Nurettin Topçu’nun Hareket Felsefesi ve Neşet Ertaş Türkülerinde Söz Varlığı”. *TEFM 2019 Bildiri Tam Metinler Kitabı*. 137-147. b.y.: y.y., 2019.
- Tanç, Mustafa. “Dil-Kültür Bağlamında Neşet Ertaş Türküleri”. *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. haz. Salahaddin Bekki. 2/923-929. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Tokel, Bayram Bilge. “Ertaş, Neşet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK 1/420-421. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Tokel, Bayram Bilge. *Neşet Ertaş Kitabı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2021.
- Uludağ, Süleyman. “Abdal”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/61-62. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Ural, A. Ali. “Saz ve Orkestra”. *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş’a Armağan*. ed. Fahri Tuna. 13-18. İstanbul: Kırşehir Valiliği Yayınları, 2014.
- Ülger, Yunus. *Neşet Ertaş Kentin Tezenesi Denemeler ve Söyleşiler*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2021.
- Yağmur, Sinan. *Aşkın Son Ozam Neşet Ertaş*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2021.
- Yavuz, Kerim. “Din Psikolojisinde Metod Meselesi ve Yeni Gelişmeler”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1986), 153-185.
- Yılmaz, Muammer. *Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş’ın Gönül Dünyası*. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2017.
- Yılmaz, Sabri. “Duygu ve Düşüncelerin Dili Türküler Üzerinden Anadolu

- Halkının Kader Algısı”. *Journal of International Social Research* 11/60 (Aralık 2018), 1328-1338.
- Yöre, Seyit. “Kırşehir Yöresi Halk Müziği Kültürünün Kodları ve Temsiliyeti”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 9/1 (2012), 563-584.
- Zeren, İsmet. *Neşet Ertaş Yürü Bre Fani Dünya Medya Antolojisi*. İstanbul: Gök-yüzü Yayıncılık, 2012.

Summary

The main purpose of this research is to reveal Neşet Ertaş’s views on religious issues such as belief, worship, creation, world, death, destiny, heaven and hell. Based on all these, this research is important in that it allows us to get to know a poet like Neşet Ertaş, who became known to the public and history and has a place in the hearts of the society with his original works and the religious-moral attitude he adopted more closely. In this context, the research sought the answer to the question of what Neşet Ertaş’s views on faith and worship were and which religious elements he particularly highlighted in his works. In the literature review, it is understood that the bard has been subject to research on different aspects but has not been examined in terms of religious elements. It can be said that the research is unique in this aspect.

In the research, which was conducted with a qualitative approach, the data obtained through the documentation technique was subjected to content analysis. In the research, 256 folksongs whose lyrics belonged to Neşet Ertaş were examined and it was determined that religious elements came to the fore in 56 of these folksongs. It has been observed that some folksongs contain both religious and value elements. The lyrics of these folksongs were obtained from the second volume of Erol Parlak’s book titled “Garip Bülbül Neşet Ertaş”. While Ertaş’s own folksong lyrics were analyzed with a psychological approach, “psychological explanations based on religious principles” were made, and religious feelings, thoughts, attitudes, and behaviors were tried to be understood and interpreted in this manner.

It is possible to say that Neşet Ertaş’s vision of God is generally positive. Because in his mind there is Allah, He is one and all-powerful. It

is in man; man is in Him. Ertaş, who needs God in everything and aims to find him in the world; He thought that man could unite with God, stating that whoever finds God will find his own essence. It is seen that the Alavism–Baktashism–Abdalism trilogy is the source of a large part of Neşet Ertaş’s belief and imagination in God. Apart from this, it can be said that his father, Muharrem Ertaş, from whom he learned to pray to God with a deep heart, also had an influence on the shaping of this vision.

Considering Ertaş’s other works, it is seen that he especially focuses on the stories of Prophet Job and Prophet Jonah. The poet, who interpreted the stories of these prophets from a Sufi perspective, created a rich world of meaning in his poems by identifying his own troubles with the situation of these prophets. Some of Ertaş’s words about Prophet Muhammad give a clue that his religious knowledge was based on hearsay rather than reading. As a matter of fact, it can be said that Ertaş, who apparently did not receive formal or informal religious education, built his field of religious knowledge by being influenced by oral culture.

When Neşet Ertaş’s folk songs were examined, no information was found regarding his understanding of the Holy Book. Although the lyrics of the folksong “Cahildim Dünyanın Rengine Kandım” are interpreted by some people in the context of the Qur’ānic verses, it is difficult to say that Ertaş wrote this verse in the context of the Qur’ān, since it is based on subjectivity. Although the instrument is called “Stringed Qur’ān”⁹⁹ in Baktashism, which is the source from which Ertaş was nourished in every sense, it would be a forced interpretation to associate this situation with Ertaş’s understanding of the Holy Book. Therefore, no evidence of his understanding of the Holy Book was found in Neşet Ertaş’s folksongs or in his interviews.

For Ertaş, the fate is an entity that is haunted by God to test and purify us. Therefore, everything bad that happens to us is caused by it. Those who can deal with it will reach God. So to speak, the servant must overcome this fate to reach God in this life. As can be understood from Neşet Ertaş’s poems, he is a poet who believes in the existence of

⁹⁹ Sinan Yağmur, *Aşkım Son Ozam Neşet Ertaş* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2021), 100.

the afterlife, who argues that the right will be separated from the wrong and that everyone will be held accountable one day. According to Ertaş, who believes in rebirth, bad people will come to the earth as animals. For him, this situation is a punishment from Allah to them, which is why he described the animal world as hell. According to him, the world is the representative of heaven in terms of creation. The purpose of the creation of the world is to remind people of heaven. But depending on a person's behavior, the world can also be a representation of hell.

Based on Neşet Ertaş's own interviews or what people around him have told, it is seen that he performs formal worship as well as informal worship. Prayer and fasting are some of them. There are many examples of him sharing what he has with poor people. For Neşet Ertaş, who sees humans as a part of God in line with the understanding of Unity of Existence, loving humans requires loving God, and to love God, it is necessary to love humans first. This thought is in line with the saying of Yunus Emre, whom he sees as his ancestor, "We love the created for the Creator's sake." According to Ertaş, everything that the eye sees, and the hand holds is a part of God and its origin comes from the earth and is shared among all beings.

In some of Ertaş's poems, it is emphasized that the soul will be reborn in a different body. However, it would be an assertive statement to say that Ertaş is a devout reincarnationist based on philosophical foundations regarding the transmigration of souls. It can be said that he built his own world of feelings, thoughts and spirit in this way by following the path of Abdalism-Alavism- Baktashism, which are the main veins that he was fed by, and he created the idea of era as a simple equation with the aim of teaching the lesson "the biter is bit, the world is mortal". Finally, it is possible to say that Ertaş, who put God as the basis of his faith, placed the giving of what he had as the basis of his worship, and values such as love, respect and tolerance as the basis of his morality.